

**Kiránduljunk együtt!
Vár minket a természet!**

Szociális, életviteli és környezeti kompetenciák

6. évfolyam

Programcsomag: Én és a világ – Ember és környezete

A modul szerzője: Hegymeginé Nyíry Enikő

MODULLEÍRÁS

Ajánlott korosztály	11-12 évesek
Ajánlott időkeret	3 × 45 perc
A modul közvetlen célja	Tematikus kirándulással élményszerű, személyes kapcsolat teremtése a gyerekek és a természeti jelenségek, az élőlények, a lakóhely, a táj között. A tanulók a szabadban végzett csoportos megfigyelő és kutatómunka során mélyítik földrajzi, biológiai, környezetvédelmi ismereteiket.
A modul témája, tartalma	Témák: Természet és társadalom-földrajzi környezetünk, lakóhelyünk - Lakóhely és környéke A lakóhely, a közelebbi környék természeti értékeinek megismerése; egy osztálykirándulás természetismereti programja
Megelőző tapasztalat	Az iskolában, a családban és a tágabb környezetben szerzett információk, olvasmányok, saját tapasztalatok; a természetismeret tantárgy óráin szerzett készségek
Ajánlott továbbhaladási irány	A érdeklődés felkeltése a lakóhely természeti környezetének megismerése iránt; felkészülés a későbbi erdei iskolára. Tudatosan és felelősségteljesen cselekvő állampolgárrá nevelés (a helyi tantervre építve).
A kompetenciafejlesztés fókuszai	Önismerettel összefüggő kompetenciák: érzelmeink pontos azonosítása, önállóság A szociális kompetenciákhoz szükséges kognitív készségek: kíváncsiság, információfeldolgozás, problémamegoldás, kreativitás, környezettudatosság Társas kompetenciák: kommunikáció, együttműködés, társadalmi részvétel
Kapcsolódási pontok	A NAT-hoz: Magyar nyelv és irodalom; Ember és társadalom; Ember és természet; Földünk és környezetünk; Művészetek; Életvitel és gyakorlati ismeretek Tantárgyakhoz: magyar nyelv és irodalom; hon- és népismeret; társadalomismeret, emberismeret és etika; természetismeret; biológia; földrajz; vizuális kultúra; életvitel és gyakorlati ismeretek Modulokhoz: Sütés, főzés a szabadban (szka106_02); Robinson utódai (szka106_32); Erdei iskolába megyünk! (szka106_33); A Föld és az élővilág érdekességei (szka106_34); Az emberek (szka106_35); Erdei iskola – nálunk (szka106_36)
Támogató rendszer	Tankönyvek (az iskolában használt taneszközöktől függően) Turisztikai, idegenforgalmi kiadványok; a Cartogaphia Kft. kiadásában megjelent turistatérképek és útkönyvek, turistakalauz sorozat; a nemzeti parkok kiadványai; térképek – iskolai fali és kézi térképek (domborzati, gazdasági), tankönyvek, munkafüzetek térképei

	<p>Ajánlott honlapok: www.antsz.hu: az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat honlapja (tudnivalók a kullancsokról a biztonságos kirándulás érdekében) www.kurzor.hu, www.utak.hu és www.cartographia.hu: térképek www.greenfo.hu: Greenfo – Zöld iránytű a Neten www.vendegvaro.hu: a kiválasztott helységek honlapjai</p> <p>Könyvek: F. Nagy Zsuzsa (szerk): <i>Természetismereti játékgűjtemény</i>. Ökológiai Intézet. Miskolc, 2000 Dr. Franyó István: <i>Zöld föld felett, kék ég alatt</i>. Korona Kiadó. Budapest, 2005 Spencer Kagan: <i>Kooperatív tanulás</i>. Ökonet Kft. Budapest, 2001 Kosztolányi Istvánné (szerk): <i>Az erdei iskola hasznos könyve</i>. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest Joseph Cornell: <i>Kézenfogva gyerekekkel a természetben</i>. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 1998 Agárdy Sándor: <i>Praktikum az óvodai és az általános iskolai környezeti neveléshez mindenkinek</i>. Aqua Kiadó. Budapest, 1995 Csapody István – Csapody Vera – Jávorka Sándor: <i>Erdő-mező növényei</i>. Natura. Budapest, 1980 Simon Tibor – Seregélyes Tibor: <i>Növényismeret – a hazai növényvilág kis határozója</i>. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1998 Peterson – Mountfort – Hollom: <i>Európa madarai</i>. Gondolat. Budapest, 1986 J. Toman – J. Felix – K. Hísek: <i>A természet képekben</i>. Natura. Budapest, 1981 Varga Zoltán: <i>Állatismeret</i>. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1991 <i>Természetkalauz sorozat</i>. Magyar Könyvklub</p>
--	---

Módszertani ajánlás

A szakirodalom a 11-12. életévet, a hatodik évfolyamot tartja a legalkalmasabbnak a szabadban végzett megfigyelések, a szakszerű terepi munka megkezdésére. A gyerekek ekkor még fogékonyak az érzelmi megközelítésre, de már nem érik be mesés indokokkal és magyarázatokkal, és szívesen belekóstolnak a rendszeres megfigyelés, a kutatómunka, a tudományos ismeretszerzés gyakorlatába. Mindezek miatt az első erdei iskola megszervezése a 6. évfolyamon ajánlott. Ennek előkészítése több lépésben, több modul (Kiránduljunk!; Sütés, főzés a szabadban; Robinson

utódai; Erdei iskolába megyünk!; A Föld és az élővilág érdekességei; Az emberek; Erdei iskola – nálunk) tudatos megvalósításával, egymásra építésével történhet.

Az erdei iskola megvalósítása az iskola gyakorlatának (környezeti nevelési programjának és hagyományainak) megfelelően, a támogató rendszerben megjelölt irodalom segítségével történhet. Ez az oktatásszervezési forma nem csak a természetismeret (biológia, földrajz) szabadban tartott óráit jelenti. Annál értékesebb, minél több szakterület, tantárgy és szaktanár érzi magáénak, és hasznosítja is a kínálkozó lehetőségeket. Egy rövid, egy napos kiránduláson csak néhány órát szentelhetünk az élő természet megfigyelésének. A több napos vagy akár egy hetes erdei iskola, a közösen eltöltött nappalok és éjszakák teszik csak lehetővé, hogy megfigyeljük például az esti erdő hangjait vagy a csillagképeket. Ezekhez a tevékenységekhez más, kapcsolódó modulok nyújtanak támpontokat.

Ezt a foglalkozást olyan diákoknak, osztályoknak terveztük, akik a korábbi években már szereztek tapasztalatot a természet megismerésében. Az önálló kutatás, a miniexpedíció ebben az életkorban (a hatodik osztályosok körében) valószínűleg népszerű és érdeklődéssel várt elfoglaltság, közvetlen célja a személyes és a közös élményszerzés. Egy, a lakóhelyhez közeli terület értékeinek célzott, sok szempontú vizsgálata, az élmények és az eredmények dokumentálása azonban hosszabb, tudatos előkészítést és a szokásosnál több eszközt igényel. A modul megvalósítása a szabadban, a terepen történik. Feltétlenül a túrát vezető pedagógus által jól ismert területet válasszunk!

Időbeosztás: három tanítási óra (135 perc), amely a program terepi gyakorlati előkészítésére és végrehajtására használható fel. A merev 45 perces órabeosztás értelmetlen lenne. A szünetek időtartama a helyszín(ek) felkereséséhez, az eszközök átvételéhez stb. szükséges.

A természet megismerése intim, személyes élmény. Egy népes gyerekcsoporttal ennek lehetőségei korlátozottak: nem várható el a vadon élő állatok zavartalan, csendes megfigyelése, sem egy patak neszeinek feltérképezése. De ha a gyerekek közelről és alaposan megfigyelnek egy-egy növényt vagy egy kisebb állatot, személyes kapcsolatot teremthetnek az élőlényekkel.

Szép és fontos közös élmény, ha felnőtt vezetőként mi irányítjuk rá a gyerekek figyelmét valamilyen érdekességre, vagy magyarázatot tudunk adni a kérdéseikre. Ne mulasszuk el ezeket a lehetőségeket! (Támogató rendszer – Cornell: *Kézenfogva gyerekekkel a természetben*).

Eszközök: a modul megvalósításához szükséges eszközöket a 3. számú melléklet is felsorolja. A munkafüzet (a Zöld Napló) kivételével az eszközöket a pedagógus (az iskola) biztosítja. A gyerekek a helyi feltételeknek megfelelően alkalmazzák a munkát támogató szakkönyveket és tanulói, tanári eszközöket. Például jó, ha van egy-két megfelelő minőségű látcső, de az nem szükséges, hogy minden tanulónál legyen egy-egy.

Az iskolai könyvtár, esetleg a pedagógus magánkönyvtára szabja meg, hogy milyen, a felismerést segítő növény- és állatismereti könyveket használunk. Sokféle kiváló kiadvány közül választhatunk. Fontos azonban, hogy a gyerekek a szabadban ne a könyvekkel, hanem a közvetlenül megfigyelhető dolgokkal foglalkozzanak.

A szabadban rengeteg olyan érdekes dolog van, amely felkelti a gyerekek gyűjtőszenvédélyét. Jó, ha tetszik nekik valami, és nem is az a célunk, hogy ne nyúljanak semmihez, de kárt sem okozhatnak. Gyűjteni (élőlényeket, ásványokat stb.) csak tudományos céllal, és ez esetben is csak természetvédelmi engedélyhez kötve szabad. Ne szedjünk virágsokrokat, ne ássunk ki és ne tépjük le növényeket, ne fogjunk el vagy pusztítsunk el állatokat, lehetőleg még a legkisebb gerincteleneket sem. A szabadban azonban néhány virág, növényi hajtás, kisebb állat kézbe vehető, hogy jól megszemléljük. Erre irányul a tervezett, szabadtéri közös kiállítás programja is.

Néhány élő állatot (csigát, rovar, gyíkot stb.) megfoghatunk, a gyerekek kezébe is adhatunk. Ha jól megnézték és megbarátkoztak velük, ezek sértetlenül szabadon bocsáthatók. A gyűjtés feladat is, de csak egy helyi kiállítás számára. Az érdekesnek talált tárgyakat, életnyomokat, vázakat stb. a helyszínen fogjuk hagyni. Faág, tapló, régen kifehéredett emlőskoonya, mókusrágt a fenyőtoboz, csigaház, levedlett kígyóbőr alkotják a gyűjteményt: derítsük ki, mi micsoda, honnan származik. A gyűjteményünket a kiállítás végén adjuk vissza jogos tulajdonosának: az erdőnek vagy a mezőnek. Hagyjuk ott a természeti tárgyakat, csak a rajzait, fényképeit vigyük haza!

A ritka, védett növényeknek és állatoknak egyetlen példányát se károsítsuk! Lehetnek a közelben ritka, védett növények, állatok élőhelyei is. Jó esetben ezekről a tanulók tudnak, és erre a helyi pedagógiai program környezeti nevelési programja is hangsúlyozottan kitér. Keressük fel, mutassuk meg ezeket az élőhelyeket is, legyen a gyerekeknek személyes kapcsolatuk ezekkel a helyekkel. Tudják megbecsülni azokat, legyenek büszkék rájuk. Ha személyes élmények kötik őket ezekhez az élőhelyekhez, képesek lehetnek érzékelni a későbbi években bekövetkező esetleges károsodásukat vagy kedvező változásaikat is.

A környezeti kompetenciafejlesztés lehetőségei: felelősek vagyunk a környezetünkért. Minden tevékenységünknek hatása, következménye van – amit megváltoztatunk magunk körül, az visszahat ránk is. Érdekes és érdemes tehát megfigyelni, kutatni, megismerni a bioszférát, melynek egyik legfontosabb jellemzője, értéke a biológiai sokféleség. Éppen ez szenved a legsúlyosabb károkat az emberi tevékenységek következtében. Szeretnénk, ha mindenki eljutna annak felismeréséig, hogy az élet érték. Az élővilág változatos, sokszínű, lenyűgözően érdekes, ugyanakkor érzékeny és sebezhető. Épsége, működőképessége nem szorul emberi gondoskodásra, beavatkozásra. Az élőlények – köztük az emberek – életműködéseit azonos természeti törvények vezérlik. Mi, emberek, ugyanúgy a bioszféra részei vagyunk, mint bármelyik élőlény.

Alapvető szabály, hogy ha a szabadban járunk, semmit ne hozzunk el, és semmit ne hagyjunk ott!

A digitális fotó- és videodokumentálás nem elengedhetetlen feltétele a modul megvalósításának, de a közös élmények rögzítéséhez ajánljuk. Kellő gyakorlat nélkül azonban szép és használható természetfotókat, növény- és állatképeket készíteni nem könnyű. Ezért megfigyeléseiket inkább rajzban rögzítsék a tanulók a Zöld Naplóba – ez több sikerélménnyel jár, mint a sok elrontott video- és fényképfelvétel.

Összefoglalva: az egynapos osztálykirándulás nem alkalmas arra, hogy alapos, elmélyült tanulói kutatómunkát tervezzünk. Ennek feltételei az erdei iskola vagy a több napos táborozás közben teremthetők csak meg. Most csak a táj és az élővilág értékei iránti figyelem, érdeklődés felkeltése, fenntartása a célunk. A tanulónak választaniuk kell, hogy e rövid idő alatt milyen szempontok szerint vizsgálódnak: a növény- és állatvilágot, a bejárt táj, terület terepviszonyait vagy településeit veszik inkább szemügyre. Ezek után a választott vizsgálati területhez megfelelő eszközökkel láthatjuk el őket. A tapasztalataikat a foglalkozás végén közkinccsá tehetik, bemutathatják mindenkinek.

A megfigyelések, a felfedezések egyéniek, de amit az egyes tanulók találnak, azt megosztják csoportjuk tagjaival is. A megfigyelési eredmények rögzítése, az adatok feldolgozása, bemutatása a többi kutatócsoportnak kooperatív feladat. A jól működő csoportok Zöld Naplóinak oldalain minden adat szerepeljen, akármelyik csapattag gyűjtötte is. A rajzok azonban eredetiek, egyéniek legyenek, azokat semmiképpen se másolják le egymásról.

Csoportok: a munkáltató terepi programot nem lehet frontálisan szervezni, ezért kisebb csoportok alakítását ajánljuk. Több csoport esetén az időfelhasználás tervezése és az eszközök megszerzése is nehéz feladatot jelenthet. Ajánlhatjuk (de ne tegyük kötelezővé), hogy a csoportok – a

kohézió erősítése érdekében – válasszanak, készítsenek maguknak megkülönböztető kitűzőt: makkokból fűzött láncot, madártollat stb., amit mindvégig viselnek a túra ideje alatt. Fontos, hogy a kirándulás is pozitív közös élménnyé váljék az osztály életében.

A modulban négy különböző feladat elvégzése szerepel (négy csoport számára). Az egyes csoportokon belül a tanulók ugyanazt a feladatot hajtják végre, feladatmegosztással. Az ismeretek és a tapasztalatok átadására a modul végén a csoportbeszámolók során van lehetőség. Ha a feltételek megteremthetők hozzá, ezt a megoldást javasoljuk.

Alternatív megoldás, hogy a csoporton belül a csoporttagok (esetleg párok) négy különböző feladatot kapnak. Ebben az esetben mind a négy feladat elvégzéséről folyamatosan információt szereznek a diákok, de így kevesebb lehetőség van a kompetenciafejlesztésre (pl. önálló tanulói feladatszervezés, együttműködés).

A mozgásukban korlátozott tanulók fontos szerepet kaphatnak a munkát bemutató kiállítás helyszínének előkészítésében és a Zöld Kiállítás megrendezésében.

A gátlások megszüntetése („Barátunk a természet”): a diákok nagy része városi, de mindenképpen „civilizált” világban él, távol a természetes élővilágtól. Ritka alkalom az, amikor „kimegyünk a természetbe”. Sok banális film, kalandfilm hatásvadász módon ábrázolja az élőlényeket, számos természetfilmnek álcázott szórakoztatóipari termék pedig szándékosan eltúlozza a veszélyeket. A rajzfilmek sematikus, mesebeli állatfigurái is messze vannak a valóságtól. Az ismeretlen vagy a torz módon bemutatott világ ellenérzéseket, félelmet kelthet sok gyerekben.

Mindezek következménye, hogy a békés vízisikló, a pók vagy az ember testére került ártalmatlan rovar is pánikot kelthet egy-egy gyerekben vagy akár az egész csoportban. Ennek tudatában vegyünk rá mindenkit, hogy nézzen meg alaposan mindent, barátkozzon össze az állatokkal, győződjön meg arról, hogy sokkal érdekesebbek, mint gondolta, és általában: az undor és a félelem indokolatlan. Bárki óvatosan a tenyerére vehet egy hernyót, egy bogarat vagy ezerlábút, és megfigyelheti, hogy az hogyan mozog, araszol stb.

Sok kellemetlen élményt előzhetünk meg, ha megszabadítjuk a gyerekeket indokolatlan negatív érzelmeiktől. Erőszakkal nem érdemes senkit

kényszeríteni, hogy megnézzen, megérintsen bármit is, de a szelíd, türelmes biztatással, a személyes példamutatással próbálkozni kell.

Biztonság: természetesen a reális veszélyekre fel kell készülnünk, de ezek összességükben sem indokolják azt, hogy félelemmel telve lépünk ki a szabadba, vagy hogy otthon maradjunk. A körütekintő túraszervezés szabályai közé tartozik, hogy tudjunk róla, van-e a csoportunkban súlyosan allergiás gyerek, aki számára valóban életveszélyt jelenthet egyetlen méh vagy darázs szúrása, vagy komoly kellemetlenséget okozhat valamelyik, az adott évszakban virágzó növény pollene. A kullancsok megkeresésére, eltávolításának módjára is hívjuk fel a gyerekek és a szülők figyelmét, de ez már általában otthoni feladat, melyre a túra után kell sort keríteni.

Az átlagosnál nagyobb mozgásigényű tanulóknak egyéni feladatként adhatjuk – ha vállalják – a terep gyors előzetes bejárását, „felderítését”. Jelentkezhetnek összekötőknek, akik a távolabb dolgozó csoportok, valamint a programot vezető pedagógus és a csoportok között közvetíthetnek üzeneteket, információkat, és segítséget nyújthatnak a hiányzó eszközök vagy az ivóvíz szállításában.

A vizsgálat alá vont terület képzeletbeli határai a találkozóhelyünktől, táborhelyünktől minden égtáj felé 1 kilométerre húzódnak. A csoportok mindenképpen maradjanak ezen belül, és folyamatosan kísérjük figyelemmel, hogy éppen hol tartózkodnak.

Célszerű, ha több pedagógus, több felnőtt van velünk, akik a háttérben támogatást nyújtanak a tanulócsoporthoz, és a tájékozódást is segítik. Javasoljuk, hogy az osztályfőnök és a kirándulást előkészítő, kísérő szaktanárok kísérjék az egyes csoportokat, mert ők tanácsokat tudnak adni a diákoknak és hasznos szakmai, pedagógiai információkat gyűjthetnek velük kapcsolatban. Ráadásul a jelenlétük megakadályozza, hogy a gyerekek eltévedjenek, miközben a tájékozódást tanulják. Az eseményekről készíthetnek videofelvételeket, fotókat, ami a csoportok feladattartását is elősegítheti. Fontos, hogy a felnőttek jelenléte ne korlátozza a tanulók önálló felfedező tevékenységét. A tanulócsoporthoz feladatait a munkafüzet (Zöld Napló) szabja meg és segíti.

A terepi felderítő-kutató munka, a tájékozódás a terepen feltételezi, hogy a legfontosabb eszközök (térkép, iránytű, kézi nagyító) használatának módját, kezelését a többség már ismerje (ezek használatának megtanulása szétfeszítené a foglalkozás kereteit). A segítő felnőtt legfontosabb dolga az lehet, hogy emlékezteti a „kutatókat” a feladataikra, és biztatja őket az önálló munkavégzésre.

Előkészületek, előzetes feladatok: a tanulók közösen döntsenek arról, hogy hová menjenek kirándulni. A helyszínválasztás szempontjai: a lakóhely közelében legyen; alkalmas hely legyen a már tanult ismeretek gyakorlására (megfelelő terep, élőlénytársulás tanulmányozása); a terepbejárást és a feladatokat az osztály a modul tervezett időtartama alatt meg tudja valósítani.

A tanulók jegyzeteket készítenek a tapasztalataikról a Zöld Naplójukba. Ez tájékoztatást ad arról is, hogy hol gyűjthetnek előzetesen információkat a kiránduláshoz. A pedagógus a feladat megkönnyítése érdekében tájékoztassa a tanulókat az információszerzés lehetőségeiről. Ehhez bocsássa rendelkezésükre a d1 (Előzetes információszerzési lehetőségek) és a d4 (Zöld Napló) mellékleteket. A pedagógus számára a támogató rendszer, a P1 (Tájékoztatás az információszerzés lehetőségeiről), valamint P2 (Az előkészítés szempontjai) melléklet szolgál útmutatóként.

Speciális javaslatok az értékeléssel kapcsolatban

A Zöld Naplók, a jegyzőkönyvek tanári értékelése semmiképpen ne maradjon el. A tanulók munkái a közös kiállításon is megjelennek és értékelhetők. A P10 Értékelési segédlet elsősorban tanári használatra ajánlott, segítségével információkat jegyezhet le a pedagógus. Semmiképpen ne minősítsük azonban a tanulók munkáját az ebben szereplő kategóriákkal (dicséretes, fejlesztendő), hanem minden tanuló/csoport felé dicsérő összegzést közvetítsünk, kiemelve a pozitívumokat. Ne adjunk jegyet és negatív minősítést, hanem a munkát összefoglalva a javaslatok kerüljenek előtérbe. A negatívumokat a pedagógus legfeljebb magának tartsa meg a segédlet táblázataiban.

A modul mellékletei

Tanári mellékletek

- P1 – Csoportok
- P2 – Eszközjegyzék
- P3 – *Az erdő fohása*
- P4 – Földrajzi felfedezők
- P5 – Növény- és állatismeret
- P6 – A vizsgált terület állapota, az emberi tevékenység hatásai
- P7 – A felfedezések bemutatása
- P8 – Búcsú a táborhelytől

Diákmelléletek

- D1 – Zöld Napló
- D2 – A csoportom tagjai
- D3 – Tájékozódás a szabadban
- D4 – A növények megfigyelési szempontjai
- D5 – Az állatok megfigyelési szempontjai
- D6 – Egyéb tapasztalataim
- D7 – Érdekességek